

Doprinos prof. dr. Fehima Nametka u predstavljanju rukopisne baštine Bosne i Hercegovine

Madžida Mašić

Univerzitet u Sarajevu

Orijentalni institut

madzida.masic@ois.unsa.ba

Sažetak

Ovim se radom nastoji ukazati na cjeloživotni nemjerljiv doprinos jednog od najistaknutijih bosanskohercegovačkih turkologa, prof.dr. Fehima Nametka u istraživanju i predstavljanju bosanskohercegovačke rukopisne baštine. Iako je tokom svoje šest decenija duge akademske karijere prof. Nametak ostavio neizbrisiv trag u nastavnom procesu i obrazovanju novih generacija turkologa, na pet različitih univerziteta, činjenica je da njegovi radovi iz oblasti stvaralaštva Bošnjaka na orijentalnim jezicima predstavljaju osnovu i vodilju za mlađe generacije istraživača, i kao takvi imaju posebno mjesto i značaj za sva dalja istraživanja kulturne i književne povijesti ovog prostora.

Ključne riječi: Fehim Nametak, rukopisna baština, Bosna i Hercegovina, 16-19. stoljeće, divanska književnost, katalogizacija

Slobodno se može reći da nema bogatijeg književnog stvaralaštva kod nas o kojem se manje zna kao što je slučaj sa književnosti naših ljudi na turskom jeziku.

(F. Nametak)

Uviđajući bogatstvo i važnost predstavljanja književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima, naročito one na turskom jeziku, već od ranih godina svoje akademske karijere započete u Orijentalnom institutu u Sarajevu¹,

¹ Prof.dr. Fehim Nametak svoju je karijeru, odmah po završetku studija na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, započeo u zvanju asistenta na Orijentalnom institutu u Sarajevu

prof.dr. Fehim Nametak svoje je interesovanje usmjerio u nekoliko pravaca. To je najprije rad na predstavljanju bosanskohercegovačkih pjesnika koji su pisali na turskom jeziku, potom rad na objavljivanju prijevoda djela iz oblasti proznog stvaralaštva na turskom jeziku (hronike, ljetopisi i historije), te na koncu, rad na katalogizaciji rukopisne građe. Svim pobrojanim segmentima posvetit ćemo pažnju onim redoslijedom kako je navedeno.

Promoviranje djela bosanskohercegovačkih pjesnika na turskom jeziku

Opus radova o Fadil-paši Šerifoviću

Doktorski studij na Odsjeku za orijentalistiku Filozofskog fakulteta u Beogradu, Nametak je okončao odbranom doktorske disertacije pod naslovom “Fadil-paša Šerifović: pjesnik i epigrafičar Bosne” (1979). Kao korpus za izradu disertacije Nametak je koristio rukopisni primjerak Šerifovićeve *Divana* koji se čuvao u nekadašnjoj rukopisnoj zbirci Orijentalnog instituta.² Vrijednost tog rada na spomenutom rukopisu iz

1966. godine. Tu je napredovao najprije u svim istraživačkim, a potom i u naučnim zvanjima (asistent – istraživač-turkolog, 1977; viši naučni saradnik, 1980; naučni savjetnik, 1985). Krajem agresije na Bosnu i Hercegovinu bio je na dužnosti direktora ove renomirane naučne ustanove (mart 1994-januar 1998), a od 1997. godine nastavio je svoj angažman u ovoj instituciji u svojstvu spoljnog saradnika na naučnoistraživačkim projektima. (V. *Orijentalni institut u Sarajevu 1950-2015 / The Oriental Institute in Sarajevo 1950-2015*, priredio Aladin Husić, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2015, 46).

² *Dīwān-i Fāḍil Bosnawī*, OIS, Ms 4520. Ovaj rukopisni primjerak sadržavao je kaside, tarihe spjevane za različite povode i događaje, naročito u Bosni 1255/1839-1290/1873, tahmise, gazele, kit'e, rubaije, tarihe o smrti znamenitih ličnosti od 1242/1826-1283/1866-67, te idžazetnamu mevlevijskog šejha Sayyid Muḥammad Qudratullāha izdatu Fadil-paši 1261/1845., prema kojoj mu se dozvoljava da predvodi “vird jutarnje molitve”, te idžazetnamu Mawlānā Maḥmūd Šadrudḍīna izdatu 13. ša'bana 1283/28.12.1866. kojom se Fadil-paša imenuje za šejha mevlevijskog derviškog reda. Prepisivač ovog rukopisnog primjerka je Muḥammad Šawqī iz Sarajeva, a prepis je završen 18. džumadel-uhra 1296/9.6.1879. godine. (V. Salih Trako, Lejla Gazić, *Katalog rukopisa Orijentalnog instituta – lijepa književnost*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XX, Sarajevo, 1997, kataloški broj 322, 170-171)

savremene perspektive je veća, imajući u vidu da je taj rukopisni primjerak među više od 5000 rukopisnih kodeksa bespovratno izgubljen u tragediji koja je zadesila Orijentalni institut u maju 1992. godine. Kako u tadašnjoj literaturi nije postojalo dovoljno podataka o ovom pjesniku i njegovu djelu, Nametak je kao izvor za biografske podatke o Fadil-paši Šerifoviću koristio i *Hroniku* Muhameda Enverija Kadića, koja je u to vrijeme takođe bila neistraženi korpus, te *Historiju Bosne* Saliha Sidki Hadžihuseinovića Muvekkita, oba djela u neobjavljenoj rukopisnoj formi na osmanskome jeziku. Na osnovu tih izvora doznajemo da je Fadil-paša obnašao dužnosti imama i hatiba Careve džamije u Sarajevu, mevlevijskog šejha, sarajevskog kadije, beogradskog kadije, te da je autor cjelovitog divana u kojem je pokazao izvanredno pjesničko umijeće. Osim toga, Fadil-paša Šerifović poznat je i kao dobrotvor koji je, između ostalog, podigao i javnu biblioteku u Gradačcu 1839. godine. Manje je poznata činjenica da je osim *Divana* Fadil-paša napisao i djelo *Šerh-i Haqā'iq-i Adkār Šārḥ-i Awrād-i Mawlānā li Fāḍil-pašā Mīr-i Liwā Bosnawī Šarīf-zāda* koje je 1866. godine štampano u Istanbulu.³

Spomenuta doktorska disertacija objavljena je u Sarajevu 1980. godine u ediciji Posebna izdanja (VIII) Orijentalnog instituta. Njome se stručnoj i široj javnosti u formi monografije predočio svijet jednog divanskog pjesnika, uz naučno utemeljenu interpretaciju njegovog pjesništva koje je, kroz ovu studiju, po prvi puta ponuđeno u prijevodu na tadašnji srpskohrvatski jezik. Treba imati na umu da se objavljivanje ove monografske studije i prijevoda *Divana* dešava u vrijeme kada se počinje sa onom vrstom i metodologijom proučavanja književnosti koja se bazira na tekstualnom predlošku. Takav noviji pristup istraživanju književnih djela bio je moguć tek nakon što su prethodne generacije istraživača ukazale na autore i njihova djela i učinile dostupnim podatke o njima. Nedostatak tog pristupa ogleda se u činjenici što u toj fazi nije ponuđena valjana valorizacija tog pjesništva. Spomenutim djelom Nametak valorizira i nudi vlastitu interpretaciju Šerifovićeva pjesničkog izraza, čime je po prvi puta pozicionirao ovog pjesnika u hijerarhiji divanskog pjesništva, ali i stvaralaštvu Bošnjaka na

³ Mehmed Fazıl Paşa, *Şerhü'l Evrâdü'l Müsemma bi Hakayık-ı Ezkar-ı Mevlana – Şerh-i Hakayık-ı Ezkâr-ı Mevlana*, Bosnavi El-Hac Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul, 1866.

orijentalnim jezicima. Autor se radom na Šerifovićevu *Divanu* služio sa dva rukopisna primjerka; jedan je već spomenuti primjerak iz rukopisne kolekcije Orijentalnog instituta, a drugi je prepisan u *Hronici* Muhameda Enverija Kadića i u odnosu na prvi proširen je sa još dva tariha.⁴ Uvidom u spomenute rukopise, Nametak zaključuje da su “oba rukopisa pisana čitko, korektno i gotovo bez grešaka. Zato nije bilo nužno ukazivati na razlike u rukopisima jer tih razlika gotovo i nema.”⁵

Koliko je ovo djelo naišlo na dobru recepciju svjedoče dva izdanja izbora pjesama iz *Divana* Fadil-paše Šerifovića – prvi izbor objavljen je 1981. godine⁶, a drugi 2005. godine.⁷

Zakružujući svoj studiozni rad na književnom opusu Fadil-paše Šerifovića, Nametak mu je posvetio i nekoliko važnih članaka u domaćoj i stranoj periodici. Dva su članka objavljena u vrlo cijenjenim časopisima tog perioda, *Odjek te Treći program Radio Sarajeva*.⁸

U navedenim radovima ponuđena je analiza pojedinih segmenata Šerifovićeva pjesništva, čime je fokus pomjeren na osvjetljavanje specifičnosti određenih pjesničkih formi u *Divanu* ovog pjesnika. Radovima iz 1979. godine⁹ Nametak je predstavio pjesme religijskog sadržaja, ode Bogu (*munadžat*), kaside posvećene Poslaniku a.s. (*na ʾt*), kaside o pokajanju (*manzume-i istigfar ve i ʾtiraf-i hata*). U radu objavljenom u časopisu *Šebi arus* iste godine¹⁰, autor je posvetio naročitu pažnju određenim sentencama u Fadil-pašinom *Divanu*. Svi predstavljeni segmenti Fadil-pašine

⁴Prvi tarih odnosi se na podizanje mekteba u Rogatici, dok je drugi tarih smrti Refik-efendije Hadžiabdića, preuzet vjerovatno sa njegova nišana.

⁵Fehim Nametak, *Fadil-paša Šerifović: pjesnik i epigrafičar Bosne*, 69.

⁶Fadil-paša Šerifović, *Divan*, Uvod, prijevod, bilješke i rječnik sastavio: Fehim Nametak; Prejev: Melika Salihbegović, Svjetlost, Sarajevo, 1981.

⁷Fadil-paša Šerifović, *Divan*. Prijevod: Fehim Nametak; Upjevavanje: Hadžem Hajdarević, Preporod, Sarajevo, 2005.

⁸“Posljednji divanski pjesnik – poezija Fadil-paše Šerifovića”, *Odjek*, XXXII/1979, 20, 6.; “Fadil-paša Šerifović – sarajevski pjesnik XIX stoljeća”, *Radio Sarajevo – Treći program*, VIII/1979, 525-537.

⁹“Religiozne pjesme Fadil-paše Šerifovića”, *Takvim za 1399. godinu*, Sarajevo, 1979, 242-253; “Fadil-paša Šerifović – Nat-i šeriʾ”, *Takvim*, 1979, 261-262.

¹⁰“Sentence iz Divana Fadil-paše Šerifovića”, *Šebi arus*, Sarajevo, 1979, 8-10.

poetike ukazuju na vrlo izražen Fadil-pašin talenat i naklonjenost mevlvijskom učenju. U svojim stihovima ovaj je pjesnik pokazao i da odlično vlada tesavvufskim terminološkim registrom, a stil njegove poezije ukazuje na raskošno obrazovanje i znanje.

Na koncu, u dva rada Nametak je predstavio i jednu Fadil-pašinu kasidu koja nije dio njegova *Divana*, već ju je pronašao u *Hronici* Muhameda Enverija Kadića.¹¹ Naime, sve do Nametkovog istraživanja autorstva *Zafername* (rugalice koju je Zija-paša¹² spjevao na račun velikog vezira Ali-paše), u literaturi je postojalo uvriježeno mišljenje da je ona djelo Fadil-paše Šerifovića. Razlog tome leži u činjenici što je njen autor, Zija-paša, želeći da se osveti i Fadil-paši, kao bliskom saradniku Ali-paše, ovu kasidu potpisao kao Fadil-paša Šerifović. Time je ugrozio ugled i Fadil-paše, koji je nastojeći da iz tog sukoba izađe kao neokaljan uglednik, spjevao *reddiju*, svojevrsni demanti, a ovu *reddiju* (kasidu napisanu kao odgovor, ili reakciju) u svojoj *Hronici* zabilježio je Muhamed Enveri Kadić. Ova kasida, pored toga što otkriva najdublje osjećaje povrijeđenosti pjesnika, nudi i Fadil-pašine autoreferencijalne osvrtne na vlastitu poetiku i poetska načela, čime je upotpunjena slika o njemu kao pjesniku ali i jednom od najvećih uglednika svoga vremena, koji nosi titulu potomka časne loze (šerif, ešref). U ovoj kasidi uočava se odstupanje od onoga što bi se uvjetno moglo nazvati Šerifovićevim stilom, u njoj prepoznajemo izljev emocija rezigniranosti jednog čovjeka, čijoj časti i plemićkom porijeklu je nanesena nenadoknativa šteta. Iznoseći neke od razloga zašto ova kasida nije našla svoje mjesto niti u jednom od rukopisnih primjeraka Fadil-pašinog *Divana*, Nametak ističe da ona po svom vokabularu odudara od standarda divanske poezije, te da se u njoj može uočiti dosta pogrdnih izraza i kvalifikacija, čime je Fadil-paša “odbacio svaku uglađenost i izvještačenost koju mu je nametala poetika divanske poezije”¹³.

¹¹ “Fadil-pašina kasida kao odgovor na Zija-pašinu *Zafernamu*”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XXVIII-XXIX, 1980, 67-78; “Ziya Paša’nın *Zafernamesine* Cevap olan Fadil Paša’nın kasidesi”, *Çevren* VIII/1980, 35-49.

¹² Zija-paša jedan je od najznačajnijih tanzimatskih pjesnika. U svojstvu mufettiša (kontrolora zemaljske uprave) dobio je namještenje u Bosni, a povodom njegova dolaska na taj položaj Fadil-paša Šerifović je spjevao kasidu pohvalnicu.

¹³ *Ibid*, 69.

*Rad na predstavljanju bosanskohercegovačkih pjesnika
na turskom jeziku*

Prof.dr. Fehim Nametak svoj je životni i radni vijek posvetio afirmiranju bosanskohercegovačkih autora na turskom jeziku. Taj predani rad rezultirao je sa nekoliko knjiga i, izuzevši već spomenute knjige i članke o Fadil-paši Šerifoviću, preko 70 članaka u domaćoj i svjetskoj periodici te natuknica u najznačajnijim enciklopedijama i leksikonima na ovim prostorima. U ovom dijelu rada kratko ćemo se osvrnuti i na ovaj dio naučnoga opusa prof. Nametka.

Već od 1974. godine, u osvitlu svoje karijere, Nametak je prepoznao bogatstvo korpusa i slabu upućenost u stvaranje Bošnjaka na orijentalnim jezicima. U svrhu promoviranja tog, što obimom, što vrijednošću, pravog blaga, Nametak počinje objavljivati članke bazirane na izvornoj, rukopisnoj građi, prvenstveno onoj koja se čuvala u Orijentalnom institutu. U njegovu radu na projektu *Književnost Muslimana Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima* mogu se uočiti dva pristupa predstavljanju ovog stvaralaštva: uopćeno/pregledno predstavljanje, koje ima za cilj da se na jednom mjestu predstavi više autora (najčešće najznačajnijih) i djela u širem (15. do 19. stoljeće) ili užem vremenskom razdoblju, te pojedinačno predstavljanje autora i njihovih djela, na osnovu rukopisne građe koja se čuvala diljem Bosne i Hercegovine, ali i Turske.

Rad na uopćenom, preglednom predstavljanju književnosti na turskom jeziku rezultirao je sa tri knjige¹⁴, te nekoliko članaka¹⁵, od kojih je jedan

¹⁴ Fehim Nametak, *Pregled književnog stvaranja bosansko-hercegovačkih muslimana na turskom jeziku*, El-Kalem, Sarajevo, 1989; Fehim Nametak, *Divanska poezija XVI i XVII stoljeća*, Institut za književnost, Sarajevo, 1991; Fehim Nametak, *Divanska književnost, Bošnjaka*, Orijentalni institut u Sarajevu, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1997.

¹⁵ Fehim Nametak, "Književnost bosansko-hercegovačkih Muslimana na turskom jeziku", *Radio Sarajevo – Treći program*, VII/1978, 19, 547-586; Fehim Nametak, "Književnost bosansko-hercegovačkih Muslimana na turskom jeziku do XVIII stoljeća", *Godišnjak Instituta za književnost*, XI/1982, Sarajevo, 1982, 119-149; Fehim Nametak, "Izučavanje književne baštine na turskom", *Odjek*, XLIII/1989, 5, 8; Fehim Nametak, "Sarajevo i Sarajlije u epigrafici osamnaestog i devetnaestog stoljeća", *Prilozi historiji Sarajeva*, Institut za istoriju, Orijentalni institut, Sarajevo, 1997, 149-152; Fehim Nametak, "Knji-

na turskom¹⁶ i jedan na francuskom¹⁷ jeziku, te jednom enciklopedijskom natuknicom¹⁸. Cilj tih radova jeste da se na jednom mjestu, hronološkim redosljedom ponude informacije o najznačajnijim autorima i djelima i da se ponudi vrijednosni sud njihova pjesništva, te da se time na sistematski način skrene pažnja na tekovine jedne značajne kulturne i književne epohe u povijesti Bosne i Hercegovine pod osmanskom vlašću. Time Nametak nastavlja tradiciju svojih prethodnika koji su na tom planu takođe ponudili vrijedne podatke.¹⁹ Ipak, uz svo uvažavanje onoga što su prethodnici ponudili, Nametak kao nasušnu potrebu ističe stavljanje u fokus djela ovih autora, njihovo integralno prevođenje i analizu, kako bi se uz sistemsko registriranje pisaca, iznio i vrijednosni sud o poetici tih autora, a estetika te književnosti približila savremenom čitaocu i omogućila ispravnu recepciju.

S druge strane, želja i nastojanje Nametka da predstavi široku paletu bosanskohercegovačkih autora na turskom jeziku rezultirala je i radovima

ževnost u rukopisima Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu”, *Blagaj*, god. I, br. 1 (1997), 49-51.

¹⁶ Fehim Nametak, “Bosna-Hersek’tė Türkçe yaratılan kimi eserler”, *Sesler*, XXV/1989, 1989, 32-34.

¹⁷ Fehim Nametak, “Etude sur l’heritage de la litterature bosniaque d’expression turque”, *Migrationes litteraire*, No. 13-14, Paris, 1990, 160-167.

¹⁸ Fehim Nametak, “Književna tradicija Muslimana na orijentalnim jezicima”, *Enciklopedija Jugoslavije*, II izdanje, sv. II, Zagreb, 1984, 341-342.

¹⁹ Tradiciju objavljivanja biografija bosanskohercegovačkih stvaralaca na orijentalnim jezicima započeo je Ibrahim-beg Bašagić, što je objavljeno u bosanskim salnamama i listu *Vatan* (osamdesetih godina 19. stoljeća). Tu je tradiciju nastavio njegov sin Safvet-beg Bašagić, koji je svoj studiozni rad u ovoj oblasti krunisao doktorskom disertacijom odbranjenom u Beču (disertacija je objavljena u Sarajevu: *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo, 1912), a objavio je i knjigu *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini* (Zagreb, 1931) te niz članaka. Nakon njih, neizostavno je spomenuti i doprinos Mehmeda Handžića (*Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo, 1934), te konačno biobibliografiju Hazima Šabanovića koja i danas predstavlja polazište za sva istraživanja književne baštine BiH na orijentalnim jezicima (*Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Sarajevo, 1973). Osim navedenih, svoj doprinos na ovom planu dali su i Smail Balić (*Kultura Bošnjaka: muslimanska komponenta*, Wien, 1973) te Lamija Hadžiosmanović i Salih Trako (*Tragom poezije bosansko-hercegovačkih Muslimana na turskom jeziku*, Sarajevo, 1985).

o pojedinačnim pjesnicima i njihovim djelima. Ti su radovi objavljivani i na bosanskom i na stranim jezicima, kako u domaćoj, tako i u stranoj periodici. Njima je autor, naslanjajući se na dostignuća svojih prethodnika, osvijetlio do tada nepoznate ili manje poznate segmente iz biografija pjesnika ili njihova pjesništva. Time je dobrano unaprijedio saznanja do kojih su svojevremeno dospjeli najznačajniji bosanskohercegovački orijentalisti i pokazao da istraživanja ove vrste mogu ponuditi nove podatke, te da rad na tom planu treba unaprijeđivati u svakom vremenu i da za nove generacije istraživača kulturne povijesti Bosne i Hercegovine itekako ima posla. Autori kojima je Nametak kroz svoje posebne radove posvetio pažnju su sljedeći: Hasan Kaimi²⁰, Muhamed Nerkesi²¹, Mula Mustafa Bašeskija²², Nasuh Matrakčija²³, Muhamed Tevfik Bošnjak²⁴, Arif Hikmet-beg Rizvanbegović Stočević²⁵, Mehmed Mejli Gurani²⁶, Alauddin Sabit Užičanin²⁷, Abdullah

²⁰ Fehim Nametak, "Uvodni stihovi Kaimijeva Divana", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, II-III, 1974, 71-79; "XVII yy Bosna Divan Şairi Hasan Kaimi", *Çevren*, III/1975, 7, 42-47; "Pjesnik, derviš i buntovnik – obljetnice: trista godina od smrti Hasana Kaimije", *Bosanski pogledi*, I/1991, 8, 21.

²¹ Fehim Nametak, "Muhamed Nerkesija Sarajlija (povodom 400. godišnjice rođenja)", *Glasnik VIS*, XLVII/1984, 2, 225-235.

²² Fehim Nametak, "Nepoznati Bašeskija", *Glasnik VIS*, XLVIII/1985, 3, 231-238; "Foklorna građa u neobjavljenom djelu Bašeskijina Ljetopisa", *Zbornik radova XXXII Kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, I, Sombor, 1985, 373-376; Bašeskija, *Ljetopis*, Pogovor napisao i preveo 20 hićaja: Fehim Nametak, Sarajevo, 1987.

²³ Fehim Nametak, "Nasuh Matrakčija i njegov topografski atlas Anadolije", *Islamska misao*, VII/1985, 82, 43.

²⁴ Fehim Nametak, "Muhamed Tevfik Bošnjak (1785-1866) – mutesavif i pisac (u povodu 120. godišnjice smrti)", *Glasnik VIS*, XLIX/1986, 5, 580-583.

²⁵ Fehim Nametak, "Arif Hikmet Rizvanbegović Stočević", *Slovo Gorčina*, XVII/1989, 32-34.

²⁶ Fehim Nametak, "Pjesnik Bosne i Sarajeva, Mehmed Mejlija Gurani: izabrane pjesme", *Islamska misao*, XII/1990, 138, 58; "Mejlijina kasida o Bajramu", *Muallim*, 52, Sarajevo, 1997, 6.

²⁷ Fehim Nametak, "Ramazanija Sabita Užičanina", *Preporod*, XXII/1991, 8 (495), 21; "Pjesnik ruševina i pobjeda", *Ljiljan*, Sarajevo, 14.12.1994, 56; "Divanski pjesnik Sabit Alauddin Užičanin", *Odjek*, XLVII, 4, Sarajevo, 1995, 13-14; "Sabitova Ramazanija", *Muallim*, 28, Sarajevo, 1995, 19.

Bošnjak²⁸, Ibrahim Opijač²⁹, Hasan Zijai³⁰, Mustafa Ejubović – Šejh Jujo³¹, Hasan Kafi Pruščak³², Ahmed Sudi³³, Muhamed Enveri Kadić³⁴.

Pored radova o pjesnicima, Fehim Nametak autor je enciklopedijskih natuknica. Uz Ekrema Čauševića, Hazima Šabanovića, Amira Ljubovića i druge, Fehim Nametak je među najzaslužnijim za promoviranje književnosti na orijentalnim jezicima u *Enciklopediji Jugoslavije*, *Leksikonu pisaca Jugoslavije* i *Leksikonu stranih pisaca*. U tim publikacijama namijenjenim za najširu upotrebu predstavio je sljedeće autore i njihova djela: Derviš-paša Bajezidagić³⁵, Varvari Ali-paša³⁶, Ahmed-beg Dervišpašić Sabuhi³⁷, Ali Fehmi Džabić³⁸, Kadi Ahmed Čelebi Tuzlak³⁹, Muhamed Enveri

²⁸ Fehim Nametak, "Abdullah Bošnjak – pomiritelj ortodoksnog sufijskog u islamu", *Muallim*, 32-33, maj-juni 1995, 17.

²⁹ Fehim Nametak, "Opijačeva pjesma na turskom posvećena Šejh Juji", *Hercegovina*, 9, Mostar, 1997, 175-181.

³⁰ Fehim Nametak, "Kronostihovi mostarskog pjesnika Hasana Zijaije", u: *Trava od srca hrvatske Indije 2 (posvećeno akademiku Radoslavu Katičiću)*, Zagreb, 2000, 191-205; "Hasan Zijaija: zapisi o sebi i svome gradu", *Beharistan*, br. 2, Sarajevo, 2001, 12-24.

³¹ "Šejh Jujo u biografskoj literaturi i beletristici", u: *Mudrost rađa toleranciju, Naučni skup povodom 350 godina od rođenja Mustafe Ejubovića Šejha Juje i 400 godina predavanja Mesneville u Mostaru*, Mostar, 2002, 69-75.

³² Fehim Nametak, "Biograf olarak Hasan Kafi Pruščak (Akhisari)", *Čevren*, VII/1980, 35-49; "Hasan Kafija Pruščak – život i djelo", *Dijalog*, 1-2, Sarajevo, 1995, 199-203.

³³ Fehim Nametak, "Vrijedan doprinos poznavanju Sudijeva djela", *Glasnik VIS*, Sarajevo, XLIV/1981, 5-6, 610-612.

³⁴ Fehim Nametak, "Kadićev Zbornik kao izvor za proučavanje književne građe" *Radio Sarajevo – Treći program*, XI/1982, 38, 438-477; "Predanost historiji. Uz pedesetu obljetnicu smrti Muhameda Enverija Kadića", *Odjek*, XXXIX/1981, 20, 16-22.

³⁵ Fehim Nametak, "Bajezidagić, Derviš-paša", *Enciklopedija Jugoslavije*, II izdanje, svezak I, Zagreb, 1981, 421.

³⁶ Fehim Nametak, "Varvari Ali-paša", *Enciklopedija Jugoslavije*, ćirilčko izdanje, Zagreb, 1986.

³⁷ Fehim Nametak, "Dervišpašić, Ahmed-beg Sabuhi", *Enciklopedija Jugoslavije*, II izdanje, svezak III, Zagreb, 1984, 428.

³⁸ Fehim Nametak, "Džabić, Ali Fehmi", *Enciklopedija Jugoslavije*, II izdanje svezak III, Zagreb, 1984, 715.

³⁹ Fehim Nametak, "Kadi Ahmed Čelebi Tuzlak", *Leksikon pisaca Jugoslavije*, III, Novi Sad, 1987, 18.

Kadić⁴⁰, Šejh Hasan Kaimi baba⁴¹, Abdullah Kantamirija⁴², Muhamed Emin Isević⁴³, Nasuh Matrakči⁴⁴, Šani Medžazi⁴⁵, Mehmed Rešid⁴⁶, Mustafa Muhlisi⁴⁷, Muhamed Nerkesi⁴⁸, Muhamed Karamusić Nihadi⁴⁹, Hasan Zijai Mostarac⁵⁰.

Osim toga, napisao je i natuknicu o Salihu Sidkiju Hadžihuseinoviću Muvekkitu u *TDV İslam Ansiklopedisi*.⁵¹ Važnosti objavljivanja u ovoj enciklopediji, naročito s obzirom na to da je u današnjem vremenu njen cjelokupan sadržaj dostupan i online, pridonosi činjenica da je i pažnja svjetske naučne javnosti usmjerena i na stvaralaštvo Bošnjaka na orijentalnim jezicima.

⁴⁰ Fehim Nametak, Dejan Đurišković, “Kadić, Muhamed Enveri”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, III, Novi Sad, 1987, 19; “Kadić, Muhamed Enveri”, *Enciklopedija Jugoslavije*, VI, Zagreb, 1990., 634.

⁴¹ Fehim Nametak, “Kaimi baba, šejh Hasan”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, III, Novi Sad, 1987, 21; “Kaimi-baba, Hasan”, *Enciklopedija Jugoslavije*, VI, Zagreb, 1990, 636.

⁴² Fehim Nametak, “Kantamirija, Abdulah”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, III, Novi Sad, 1987, 43.

⁴³ Fehim Nametak, “Isević, Muhamed Emin”, *Enciklopedija Jugoslavije*, II izdanje, svezak V, Zagreb, 1988, 609.

⁴⁴ Fehim Nametak, “Matrakči, Nasuh”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, IX Matica srpska, Novi Sad, 1997, 258.

⁴⁵ Fehim Nametak, “Medžazi, Šani”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, IX Matica srpska, Novi Sad, 1997, 287.

⁴⁶ Fehim Nametak, “Mehmed, Rešid”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, IX Matica srpska, Novi Sad, 1997, 288.

⁴⁷ Fehim Nametak, “Muhlisi, hadži Mustafa Bošnjak”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, IX Matica srpska, Novi Sad, 1997, 580; “Muhlisi, Mustafa Bošnjak”, *Leksikon stranih pisaca*, Zagreb, 2001, 743.

⁴⁸ Fehim Nametak, “Nerkesi, Muhamed”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, IX Matica srpska, Novi Sad, 1997, 677-678; “Nerkesi Muhamed Sarajlija”, *Leksikon stranih pisaca*, Zagreb, 2001, 762.

⁴⁹ Fehim Nametak, “Nihadi, Muhamed Karamusa-zade”, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, IX Matica srpska, Novi Sad, 1997, 686.

⁵⁰ Fehim Nametak, “Zijai, Hasan Mostarac”, *Leksikon stranih pisaca*, Zagreb, 2001, 1175.

⁵¹ Fehim Nametak, “Muvakkıt, Salih Sıdkı (1825-1888)”, *DV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 2020, 412-413.

Predstavljajući punu žanrovsku i tematsku osebnost književnosti Bošnjaka na turskom jeziku u rukopisnoj građi, Nametak predstavlja pjesme o pojedinim bosanskohercegovačkim gradovima, kao što su Počitelj⁵² i Zvornik⁵³, čime je ukazano na prisutnost lokalnih obilježja u divanskoj poeziji, što je rezultat tzv. *mahallileşme* utjecaja na divansku poeziju. Kako su spomenute vrste pjesama kojima se oslikavao lokalni kolorit, odnosno referiralo na određene događaje bile djelo nepoznatog autora, one su se sporadično mogle pronaći u različitim međžmuama (zbirkama raznovrsnog sadržaja). Cijeneći međžmue kao izvore za proučavanje lokalne, mikrohistorije, Nametak nije zapostavio ni ovu vrstu rukopisnog blaga, niti pjesme koje po svojoj umjetničkoj i stilskoj vrijednosti nisu zavređivale da budu dijelom divana. Važnost rada na predstavljanju ovakvih pjesama naprosto leži u činjenici što one “imaju značaj dokumenta, jer govore o nekom događaju o kome, možda, nema drugih vjerodostojnih izvora”⁵⁴. U takvu vrstu radova ubraja se i jedan od najranijih radova prof. Nametka koji predstavlja jednu epsku pjesmu na turskom jeziku.⁵⁵

Predstavljanje alhamijado pjesništva

Neizostavan segment pismenosti Bošnjaka u osmanskome periodu čini alhamijado pismenost, čije intenzivnije i sistematsko proučavanje počinje 70-tih godina prošlog stoljeća. To je književnost na bosanskom jeziku, pisana arebicom (arapskim pismom). Riječ je o raznovrsnoj književnosti (kako po formi, tako i po tematici) koja se razvijala uporedo sa divanskom književnošću. Osnovno obilježje ove književnosti je pojednostavljen, sveden izraz, blizak narodu i svakodnevnom govoru.

Ovim segmentom pismenosti Bošnjaka naročito se bavio Alija Nametak, otac profesora Nametka, koji je iza sebe ostavio nemali broj

⁵² Fehim Nametak, “Počitelj u pjesmi na turskom jeziku”, *Kabes*, god. IV, br. 30, Mostar, 1998, 19-20.

⁵³ Fehim Nametak, “Opsada Zvornika 1717. u pjesmi na turskom jeziku”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XXXII-XXXIII, 1984, 109-114.

⁵⁴ Ibid, 109.

⁵⁵ Fehim Nametak, “Epska pjesma na turskom jeziku o prilikama u Bosni”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XXII-XXIII, Sarajevo, 1976, 383-394.

radova o tome. Prof.dr. Nametak je, dakako, rastao uz radove svoga oca, te je zahvaljujući kvalitetnom predznanju, istražujući rukopisno blago, predstavio i nekoliko alhamijado pjesama koje je pronašao u pojedinim rukopisima. Alhamijado pjesme se često mogu pronaći u različitim međmuama sa dominantnim sadržajem na turskom jeziku, koje su u te zbirke uvrštavane prema preferencijama njihovih priređivača. Dvije takve pjesme predstavio je u časopisu *Muallim*.⁵⁶

Osim ovih pojedinačno predstavljenih pjesama, doprinos izučavanju alhamijado pismenosti Nametak je dao u svojstvu priređivača i autora predgovora djela *Maqbul-i Arif* (Potur Šahidija) Muhameda Hevaija Uskufija.⁵⁷

Rad na prevođenju i objavljivanje integralnih prijevoda proznih djela

Kao izvrstan poznavalac djela Bošnjaka napisanih na osmanskome jeziku, Nametak je prepoznao potencijal proznih djela bosanskohercegovačkih autora na orijentalnim jezicima, kao važnih izvora za proučavanje povijesti ovih prostora. Upravo zbog toga, preveo je nekoliko vrijednih proznih djela bosanskohercegovačkih autora na turskom jeziku. Riječ je o hronikama bosanskohercegovačkih autora iz 17. i 18. stoljeća, koje su gotovo jedini svjedoci određenih događaja važnih za povijest Bosne i ovih prostora pod osmanskome vlašću. Ta su djela, najviše zbog činjenice da su napisana na osmanskome turskom jeziku, sve do objavljivanja prijevoda bila slabo korištena u historiografskim istraživanjima. Iz tog razloga cijenimo neophodnim osvijetliti i ovaj dio Nametkova opusa, budući da, u odnosu na sve prethodno pobrojane radove, studije i natuknice, ovaj segment ima širu recepciju. Tu prije svega mislimo na *Ljetopis* Mehmed Halife Bošnjaka, *Historiju* Ibrahima Alajbegovića Pečevije, *Povijest Bosne*

⁵⁶ Fehim Nametak, "Jedna alhamijado pjesma iz XVI stoljeća", *Muallim*, 34-35, Sarajevo, 1995, 20; Fehim Nametak, "Sa Vratnika Fata", *Muallim*, 44-45, Sarajevo, 1996, 23.

⁵⁷ Muhamed Hevai Uskufi, *Maqbul-i Arif* (Potur Šahidija), priredio i predgovor napisao Fehim Nametak, Tuzla, 2001.

Saliha Sidkija Hadžihuseinovića Muvekkita, hronike Omera Novljanina i Ahmeda Hadžinesimovića, *Putopis na hadž* Jusufa Livnjaka, te prijevod traktata Hasana Kafije Pruščaka. Pored navedenog, Nametak je, duboko uronjen u izvore, svoj prevodilački rad usmjerio i na nekoliko zanimljivih vakufnama, kao dokumenata koji svjedoče o ljudima, institucijama, gradovima, društvenom statusu, te urbanom razvoju na ovim prostorima. Kako bi se stekla potpuna predodžba o značaju Nametkova rada na izvorima i njihovom prevođenju, u nastavku ćemo kratko predstaviti ove prijevode, i to kroz dva aspekta: prevođenje integralnih proznih djela i prevođenje vakufnama.

Prijevedi hronika, ljetopisa i traktata

Premda je ime Hasana Kafije Pruščaka u evropskoj orijentalistici svoju punu afirmaciju doživjelo već krajem 19. stoljeća, rad i djelo ovog bosanskohercegovačkog autora koji je živio s kraja 16. i početkom 17. stoljeća, u bosanskohercegovačkoj nauci ostali su gotovo nerasvijetljeni sve do 70-tih godina prošloga stoljeća. Prepoznavši specifičnost ovog autora kojeg bilježe sva ozbiljnija djela karaktera hronika, enciklopedija i dr., Nametak već 1974. godine objavljuje prijevod Pruščakova traktata o izrazu “čelebi” (*Risāla fī taḥqīq lafẓ čelebī*).⁵⁸ Taj rad ujedno je i jedan od ranih Nametkovih radova u oblasti stvaralaštva Bošnjaka na orijentalnim jezicima. Dakle, već na početku svoje akademske karijere Nametak svoj znanstveni interes usmjerava na ključne autore i predstavljanje njihova, do tada nepoznata djela, nastavljajući taj rad tokom cijele svoje akademske karijere. Desetak godina nakon prvog prijevoda Pruščakova traktata, svjetlo dana ugledala je studija koju potpisuje sa A. Ljubovićem, koja je za cilj imala da sintetski predstavi prijevod nekoliko Pruščakovih djela⁵⁹. Ta je studija obuhvatila sljedeća djela: *Kafijin kompendijum iz logike* (*Muḥtaṣar al-Kāfī min al-mantiq*, prijevod sa arapskog jezika: Amir Ljubović),

⁵⁸ Fehim Nametak, “Traktat o izrazu “čelebi” Hasan Kafije Pruščaka”, *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke u Sarajevu*, II-III, Sarajevo, 1974, 33-40.

⁵⁹ Hasan Kafija Pruščak, *Izabrani spisi*, Uvod, prevod i bilješke Amir Ljubović i Fehim Nametak, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983.

Traktat o izrazu "čelebi" (Risāla fī taḥqīq lafẓ čelebī, prijevod s turskog jezika: Fehim Nametak), Temelji mudrosti o uređenju svijeta ('Uṣūl al-hikam fī nizām al-ālam, prijevod sa arapskog jezika: Amir Ljubović), Mač kadije ili o kažnjavanju (Sayf al-quḍāt fī al-ta'zīr, prijevod s turskog jezika: Fehim Nametak), Rajske bašče o temeljima islamskog vjerovanja (Rawḍāt al-ğannāt fī 'uṣūl al-i'tiqādāt, prijevod prvog poglavlja: Amir Ljubović, prijevod ostalih poglavlja: Mehmed Handžić), Niz učenjaka do posljednjeg poslanika (Nizām al-'ulamā ilā ḥātam al-anbiyā', prijevod s turskog jezika: Fehim Nametak). Osim integralnih prijevoda spomenutih djela, u ovoj studiji kratko je predstavljen i jedan autograf djela *Svjetlo istinske spoznaje o temeljima islamske vjere (Nūr al-yaqīn fī 'uṣūl al-dīn)* Hasana Kafije Pruščaka, koji se čuvao u staroj zbirci Orijentalnog instituta u Sarajevu (rukopisni kodeks br. 4579). Taj podatak je, danas kada ta zbirka više ne postoji, naročito dragocjen, a sva saznanja o tom rukopisu crpimo samo iz ove studije. Vrijednost ove studije u cjelini jeste to što ona predstavlja sukus svih dotadašnjih (i danas recentnih) saznanja o Pruščaku, rukopisnim primjercima njegovih djela, kao i radovima o njemu u domaćoj i svjetskoj orijentalistici. Studija je doživjela i drugo izdanje objavljeno pod drugačijim naslovom.⁶⁰

Među najzapaženijim i najzastupljenijim hronikama koje je napisao jedan autor sa ovih prostora, u svijetu naročito mjesto zauzima *Historija Ibrahima Alajbegovića Pečevije*, prepisivana i umnožavana neposredno nakon smrti njena autora. Njenoj popularnosti doprinijelo je nekoliko bitnih činjenica. Naime, Pečevija je bio sudionik brojnih važnih događaja o kojima piše u svojoj *Hronici*. Osim toga, on je lično poznao mnoge visokopozicionirane ličnosti i imao priliku da brojne informacije sazna iz prve ruke. Konačno, dobroj recepciji njegova djela doprinijela je i ozbiljnost autora koji u pisanju referira na prvorazredne izvore (poput sultanskih akata), potom narativne izvore, te izvore zapadne provenijencije, jer se autor odlično služio mađarskim jezikom, a zahvaljujući tom znanju mogao je citirati prijevode najznačajnijih evropskih djela. Osim toga, lično je učestvovao u brojnim događajima, te je zahvaljujući toj poziciji, mogao ponuditi

⁶⁰ Amir Ljubović, Fehim Nametak, *Hasan Kafija Pruščak*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 1999.

vlastito, ali ne i objektivnosti lišeno viđenje situacije. Njegova *Historija* obuhvata period 1520-1640. godine. Prilikom prevođenja ovog, za povijest Bosne naročito važnog djela, Nametak se koristio štampanim izdanjima, ali je, kako sam navodi u predgovoru izdanja objavljenom 2000. godine⁶¹, na određenim mjestima uočene nedoumice uspio razriješiti konsultirajući rukopisne primjerke hronike koji se čuvaju u biblioteci Süleymaniye, čime je obogatio rad na studiji i donošenju teksta hronike na bosanski jezik.

Na Pečevijinu hroniku/historiju hronološki se nadovezuje hronika Mehmeda Halife Bošnjaka, u literaturi poznatija kao *Tarih-i Gilmani* (*Ljetopis jednog dvorjanina*). Prijevod ovog djela na bosanski jezik Nametak je načinio na osnovu štampanog priređenog izdanja Ahmeda Refika Altunaya (1924) i Kamila Su (1976).⁶² Mehmed Halifa Bošnjak, poznat i po mahlasu Ulfeti, bio je dvorski službenik u vrijeme vladavine čak tri sultana: Murada IV, Ibrahima i Mehmeda IV. Kako je neposredno svjedočio mnogim događajima, svoja zapažanja je pomno zapisivao, a važnost njegove hronike se upravo i ogleda u činjenici da je, u odnosu na druge hroničare svoga vremena, nazočio mnogim događajima. Tako se u njegovoj hronici nalaze bilješke o pojedinim događajima koji nisu zabilježeni niti kod jednog od njemu savremenih hroničara. Poznato je da je čuveni hroničar Naima za pisanje svoga djela koristio Mehmed Halifin *Ljetopis*. Zahvaljujući svim navedenim činjenicama, Mehmed Halifa Bošnjak ušao je u plejadu znamenitih hroničara u Osmanskom Carstvu. Njegovo mjesto je nezamjenjivo u lancu bosanskohercegovačkih prozних autora koji su pisali djela hroničarskog/memoarskog karaktera, od Huseina Bošnjaka Kodže Muerra, preko Ibrahima Pečevije, te autora čije se djelo hronološki nastavlja na period nakon Halifine hronike poput Ahmeda Hadžinesimovića, Omera Novljanina, Saliha Sidkija Hadžihuseinovića Muvekkita, Mula Mustafe Bašeskije, Huseina Bračkovića te na koncu, Muhameda Enverija Kadića. Kako se vidi iz objavljenih radova i prijevoda F. Nametka, možemo zaključiti da je Nametak bio naročito zainteresiran za ova djela, budući da ih je promovirao svojim člancima.

⁶¹ Ibrahim Alajbegović Pečevija, *Historija*. Predgovor, prijevod, uvodi bilješke Fehim Nametak, El-Kalem i Orijentalni institut, Sarajevo, 2000.

⁶² Mehmed Halifa Bošnjak, *Ljetopis 1650-1665*, Orijentalni institut, 2002.

U okviru rada na prevodenju i objavljivanju najznačajnijih hronika bosanskohercegovačkih autora napisanih na turskom jeziku, kao rezultat zajedničkog pregalaštva objavljena je *Povijest Bosne (Tarih-i diyar-i Bosna)* Saliha Sidkija Hadžihuseinovića Muvekkita. Rad na ovom projektu započeo je Abdulah Polimac, a prijevod je okončan tek 1999. godine⁶³, i to zahvaljujući Fehimu Nametku, Lamiji Hadžiosmanović i Salihu Traki, koji su Polimčev prijevod korigirali, dopunili i priredili za objavljivanje. Nastavljajući rad koji su započeli spomenuti prethodnici, priređivači ovog izdanja kao predložak su koristili prepis Muvekkitove hronike koji je sačinio Muhamed Enveri Kadić, budući da je autograf djela stradao zajedno sa cjelokupnim fondom Orijentalnog instituta. Tako je i prijevod Muvekkitova djela objavljen 1999. godine obogaćen i Kadićevim popratnim bilješkama.

Salih Sidki Hadžihuseinović dakako nije prvi koji je pisao o historiji Bosne, ali je pionir u nastojanju da se ona sveobuhvatno prikaže i predstavi. Osim toga, ovim djelom ukazano je i na historiju okolnih teritorija koje su bile dijelom Bosanskog ejaleta. U pisanju djela Muvekkit se služio obiljem dostupne literature, kao i sultanskih akata, naredbi kadija i slično. U djelu se nalaze vakufname u integralnoj formi, što može poslužiti kao izvor u istraživanju procesa urbanog razvoja određenog mjesta. Sve pobrojano svjedoči o opravdanosti objavljivanja ovog djela na bosanski jezik.

U osamnaestom stoljeću uočava se svojevrsan predah u pisanju lirike, kao izrazito fikcijskog žanra i sve češće okretanje lokalnim temama i konkretnim događajima. Zaokret od subjektivnog ka objektivnom doprinosi tome da u ovom periodu do naročitog izražaja dolaze žanrovi u kojima približavanje stvarnosti doživljava svoj puni zamah. Takve su i dvije hronike⁶⁴ na koje ćemo se u nastavku kratko osvrnuti. One su, s obzirom na

⁶³ Salih Sidki Muvekkit Hadžihuseinović, *Povijest Bosne*, 1 i 2, preveli: Abdulah Polimac, Lamija Hadžiosmanović, Fehim Nametak i Salih Trako, El-kalem, Sarajevo, 1999.

⁶⁴ Ove su dvije hronike, štampane zajedno, doživjele nekoliko izdanja u Bosni i Hercegovini: Omer Novljanin, Ahmed Hadžinesimović, *Odbrana Bosne: 1736-1739 (dvije bosanske kronike)*, preveli i priredili: Fehim Nametak, Lamija Hadžiosmanović, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 1994; Omer Novljanin, Ahmed Hadžinesimović, Jusuf Livnjak, *Historija Bosne u vrijeme Hekim-oglu Ali-paše. Hronika događaja. Putopis s*

činjenicu da su autori svjedočili opisanim događajima, prvorazredni izvori za izučavanje 18. stoljeća.

Hronika Omera Novljanina dugo je ostala malo poznata u bosanskohercegovačkoj orijentalistici. Opis Banjalučkog boja kakav nalazimo u ovom djelu ne bilježe druge hronike tog vremena. Omer Novljanin, poznato je, bio je očevidac ovog događaja tako da je i mogao opisati detaljan tok borbe. Bošnjaci su tada Austrijancima pružili otpor zahvaljujući kojem je za izvjestan period prolongirano povlačenje Osmanlija sa Balkana. *Hronika* Omera Novljanina opisuje pripreme, način mobilizacije vojske uoči bitke, potom sam tok bitke te nudi mnoštvo informacija o opremljenosti obje vojske te svim onim predispozicijama važnim za ishod ratovanja. Prijevod *Hronike* Omera Novljanina Nametak je uradio na osnovu štampanog izdanja, budući da nije sačuvan niti jedan rukopisni primjerak ovog djela. Prvo izdanje ovog djela štampano je u štampariji Ibrahima Muteferrike u Istanbulu 1741. godine, a *Hronika* je doživjela ukupno četiri izdanja. Važno je naglasiti da je ovo djelo vrlo rano pobudilo interes evropske orijentalistike, tako da njene prijevode na evropske jezike bilježimo već krajem 18. stoljeća (prijevod na njemački 1789, na engleski jezik 1830). Prijevod Fehima Nametka i Lamiije Hadžiosmanović je stvorio pretpostavku za frekventnije korištenje ovog izvora među bosanskohercegovačkim historičarima.

Na postojanje i važnost druge hronike napisane iz pera Ahmeda Hadžinesimovića iz Prusca prvi je ukazao Mehmed Tajib Okić.⁶⁵ On je i otkrio autograf njegova djela koji se čuva u Nacionalnoj biblioteci u Parizu. *Hronika* opisuje događaje iz rata koji je Osmansko Carstvo vodilo sa Rusijom četrdesetih godina 18. stoljeća. I ovo djelo nam nudi uvid kako su Bošnjaci regrutirani i kakva je bila njihova sudbina u spomenutom ratu, ali i ratu protiv Austrije, naročito u borbama na Krimu. Veći dio njegove hronike opisuje ropstvo u Rusiji. Kao što je to slučaj sa hronikom Omera Novljanina, naročitoj vrijednosti djela Ahmeda Hadžinesimovića

hadža 1615., priredili: Fehim Nametak, Lamija Hadžiosmanović, Mehmed Mujezinović, BZK Preporod, Sarajevo, 2010.

⁶⁵ Mehmed Taib Okić, "Jedan naš zaboravljeni istoričar XVIII veka: Ahmed Hadžinesimović iz Prusca, *Gajret za 1939. godinu*, Sarajevo, 1938, 159-191.

pridonosi činjenica da je autor očevdac, direktni sudionik opisanih događaja, ali što je važno naglasiti, on uspijeva zadržati kritički odnos prema događajima i objektivnu naraciju. Prvi prijevod ove hronike na bosanski jezik Lamija Hadžiosmanović i Fehim Nametak objavili su 1988. godine⁶⁶ i na taj način ga učinili dostupnim širem krugu istraživača.

Prijevod vakufnama

Tokom rada na izvornoj građi Nametak je, cijeneći svrsishodnost prezentiranja sadržaja te građe i čitateljstvu koje nije u mogućnosti čitati izvor-nik, objavio prijevode dvije vakufname. Vakufname kao dokumenti o činu dobrovoljnog zavještanja određenih materijalnih dobara i vakufi kao realizacija tog čina, bili su impuls urbanom razvoju određenih sredina, te je njihovo predstavljanje važno iz aspekta osvjetljavanja mikrohistorije.

U okviru davno započetog projekta u Orijentalnom institutu u Sarajevu, koji je predviđao publiciranje vakufnama od 15. stoljeća i dalje, u ediciji *Monumenta Turcica* objavljeno je jedno izdanje kojim su predstavljene vakufname iz 15. i 16. stoljeća⁶⁷. Devet vakufnama iz 17. stoljeća koje su prevedene tokom rada na istom projektu objavljene su tek nakon agre-sije, u dvobroju 44-45 časopisa *Prilozi za orijentalnu filologiju*.⁶⁸ Dvije vakufname⁶⁹ je sa turskog jezika preveo Fehim Nametak. Prva vakufnama, vakufnama Aiše, kćeri hadži Ahmeda iz Mostara iz 1056-1646. godine, važna je iz dva razloga. Prvi razlog je što se njome osvjetljava prošlost Mostara u 17. stoljeću u kontekstu individualnih vakufa kojima su njihovi vakifi doprinosili urbanom razvoju sredine u kojoj su živjeli. Drugi važan razlog je što je riječ o ženskoj osobi koja iz svog imetka dobrovoljno

⁶⁶ Fehim Nametak, Lamija Hadžiosmanović, "Kronika Ahmeda Hadžinesimovića iz Prusca", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 38/1988, Sarajevo, 1989, 125-181.

⁶⁷ *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia, Tomus quintus, Serija III, Vakufname, knjiga I, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1985.

⁶⁸ *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 44-45/1994-98, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 1996, 279-382.

⁶⁹ Fehim Nametak, "Vakuf-nama Aiše, kćeri hadži Ahmeda iz Mostara", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 44-45/1994-95, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1996, 363-366.

zavješta u svrhu općeg dobra. Ovakvi primjeri koji nisu bili izuzeci u povijesti vakufa, posljednjih godina su u fokusu vrijednih istraživanja o ženama vakifama. Žene vakife su rjeđe podizale društvenokorisne objekte, dok su najčešće svoj imetak zavještale “u svrhe koje su doprinosile duhovnom oblikovanju islamske gradske atmosfere”.⁷⁰ Takav slučaj je i sa vakufom spomenute Aiše, kćeri hadži Ahmeda iz Mostara, među čijim korisnicima će u krajnjoj liniji, biti učenici Karađoz-begove medrese u Mostaru.

Druga vakufnama donosi nove podatke o Bihaću u 17. stoljeću.⁷¹ Prihod od najamnine vakufa (kuća sa zemljištem i aharom) Salih-age, sina Mehmed-aginog iz Bihaća, određuje se za plaće imama i hatiba mahale Donja Prikouna u Bihaću 1678. godine. Ovi individualni činovi dobročinstva, kako se vidi, utjecali su na poboljšanje kvaliteta života i razvoja određenih mjesta, te pokazuju da vakifi, u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima, ujedno jačali i društvenu svijest o skrbi za potrebite slojeve društva.

Predstavljanje rukopisa na arapskom, turskom, perzijskom i bosanskom jeziku u projektima katalogizacije rukopisne građe

Pored svega navedenog, svih pobrojanih referenci koji pokazuju usredsređenost i posvećenost osvjetljavanju bosanskohercegovačke kulturne i književne povijesti, Nametak je, s obzirom na naučne predispozicije i iskustvo u čitanju i otkrivanju rukopisne građe, započeo rad na projektima katalogizacije rukopisa dvije baštinske ustanove, Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu i Bošnjačkog instituta u Sarajevu. S obzirom na dužinu procesa obrade rukopisa, često praćenu neizvjesnošću, cijenimo da je iskustvo obrađivača, odnosno priređivača kataloga od presudnoga utjecaja

⁷⁰ Hatidža Čar-Drnda, *Nastanak Mostara: urbani i demografski razvoj grada do kraja 16. stoljeća*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2014, 58-59.

⁷¹ Fehim Nametak, “Vakuf-nama Salih-age, sina Mehmed-agina iz Bihaća”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 44-45/1994-95, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1996, 377-382.

u procesu nastajanja kataloga. Rad na katalogizaciji može se slobodno okvalificirati kao “kruna” rada, s obzirom da je to pregalaštvo sukus izvanrednog poznavanja izvora, njihovog uspješnog identificiranja i obaveznog konsultiranja relevantne literature, te primjene valjane naučne metodologije u izlaznoj formi toga rada. Upravo ta kvalifikacija krasi i karijeru prof. dr. Fehima Nametka.

Projekat katalogizacije arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke započeo je sredinom 50-tih godina prošlog stoljeća, kada je veliki broj rukopisnih kodeksa prispio u ovu ustanovu. Riječ je o rukopisnoj građi koja se čuvala u medresanskim bibliotekama, kao i privatnim kolekcijama diljem Bosne i Hercegovine, a cilj ovog sistemskog premještanja bio je da se to rukopisno blago sačuva od daljeg uništenja. Nakon što je 1963. objavljen prvi svezak *Kataloga arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, naučna i stručna javnost dugo je čekala na pojavljivanje sljedećih svezaka. Do 1991. godine objavljena su ukupno tri sveska kataloga.

Prvo poslijeratno izdanje kataloga rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke predstavlja četvrti svezak *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*.⁷² Objavljivanje ovog sveska važno je ne samo iz razloga što je riječ o prvom poslijeratnom izdanju, već je time odaslana poruka da je rukopisno blago Gazi Husrev-begove biblioteke ipak sačuvano i da kao takvo još može dosta ponuditi. Vrijednost naučnih kataloga je praktična, jer katalozi predstavljaju polazište i nezaobilazni su u bilo kakvom istraživanju. Ovaj svezak kataloga sadrži ukupno 617 djela iz lijepe književnosti, od kojih je najveći broj napisan na turskom jeziku. Pri izradi kataloga, slijedena je uobičajena metodologija koju je već od prvog sveska kataloga rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke primijenio i Kasim Dobrača. Premda su katalozi stručna literatura, njihova korist je opća i kao takva nemjerljiva. Oni su rezultat višegodišnjeg napornog rada na otkrivanju, čitanju, naučnom identificiranju stotina rukopisnih djela, njihovog

⁷² *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, svezak četvrti. Obradio Fehim Nametak. Al-Furqan -Fondacija za islamsko naslijeđe, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, London, Sarajevo, 1998.

upoređivanja i utvrđivanja autentičnosti, a sve sa ciljem valjane kataloške obrade i njihova predstavljanja.

Drugi važan projekat katalogizacije zajednički je rad Nametka i Saliha Trake, započet neposredno prije agresije na Bosnu i Hercegovinu, 1990. godine. Naime, riječ je o rukopisnoj kolekciji Bošnjačkog instituta, relativno mlade baštinske ustanove koja je rukopise prikupljala i otkupljivala spontano, u navratima, a sve sa ciljem da se sačuva i pohrani to vrijedno blago koje je u turbulentnim vremenima uvijek bilo na ivici opstanka. Taj je projekat nešto kasnije prerastao u projekat sistematskog prikupljanja rukopisne građe, a do sada su objavljena tri sveska *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*. Spomenuta kolekcija je do izlaska trećeg sveska 743 rukopisna kodeksa, sa 1125 djela, koje su identificirali, naučno obradili i katalogizirali Fehim Nametak i Salih Trako, te objavili dva sveska *Kataloga*.⁷³

Pored rada na objavljivanju kataloga, Nametak je i kroz nekoliko objavljenih članaka predstavio rukopisno blago pojedinih rukopisnih kolekcija. Tako je već 1986. godine predstavio jednu rukopisnu medžmu'u (zbirku) prepisanu u vrijeme kada je živio i Mula Mustafa Bašeskija.⁷⁴ Medžmu'a se čuva u rukopisnoj kolekciji Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu (br. 5390) a njena vrijednost ogleda se u tome što ona sadrži najrazličitije privatne bilješke njezina sastavljača Saliha sina Šabana iz Nikšića, školovanog u Sarajevu u Đumišića (Sim-zade) medresi. Medžmua je nastala krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Sarajevu i obiluje bilješkama vrijednim za proučavanje prošlosti Sarajeva.

⁷³ *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa iz zbirke Bošnjačkog instituta*, svezak I. Obradili: Fehim Nametak, Salih Trako, Bošnjački institut, Zürich, 1997; *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa iz zbirke Bošnjačkog instituta*, svezak II. Obradili: Fehim Nametak, Salih Trako, Bošnjački institut, Zürich, Sarajevo, 2003. Nametak je iste godine kada je objavljen prvi svezak *Kataloga* objavio i jedan članak o ovoj rukopisnoj kolekciji. (Fehim Nametak, "Rukopisno blago Bošnjačkog instituta", *Takvim za 1997./1417-18.h.g.*, Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1996, 251-261).

⁷⁴ Fehim Nametak, "Jedna sarajevska medžmua iz Bašeskijina vremena", *Glasnik VIS*, XLIX/1986, 2, 157-163.

Nešto kasnije, Nametak je predstavio rukopise domaćih autora koji se čuvaju u skopskim rukopisnim kolekcijama⁷⁵, jednu privatnu kolekciju iz Stoca⁷⁶, te najvažnije legate rukopisne kolekcije Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu⁷⁷. Potonji rad pruža informacije o rukopisnim kolekcijama koje su u minulim stoljećima nastajale, egzistirale i bile čuvane u javnim i privatnim bibliotekama na području cijele Bosne i Hercegovine. Riječ je rukopisnim kolekcijama iz sljedećih ustanova i porodica: biblioteke Derviš-paše Bajezidagića i Mehmed-bega Karađozbega iz Mostara, Osmana Šehdije Bjelopolja i Abdullaha Kantamirije iz Sarajeva, potom biblioteka Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku, biblioteke Halil-efendije iz Gračanice, porodice Džinić iz Banja Luke, Hasan-efendije Bojića iz Diviča, porodica Dženetić i Svrzo iz Sarajeva, porodice Hromić iz Stoca, te privatne kolekcije Osmana Asafa Sokolovića, Mehmeda Šakira Muidovića, te Mehmeda Handžića.

Zaključak

Svojim naučnim opusom temeljenim na istraživanjima izvora i rukopisne građe Nametak je dao veliki doprinos normiranju književnog stvaralaštva Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima, naročito na turskom jeziku, te nesumnjivoj afirmaciji ove pismenosti koja je dugo vremena bila osporavana i kao takva lišena bilo kakve vrste vrednovanja. Nju je iz tmina arhivskog mraka od zaborava nastojao i uspio sačuvati i Nametak, zajedno sa svim pregaocima koji su od početaka institucionalnog proučavanja ovog segmenta bosanskohercegovačke kulturne prošlosti, obrisali prašinu vremena sa starih rukopisa i iznijeli ih na svjetlo dana. Tako su budućim naraštajima istraživača ostavili trajno društvenokorisno dobro na kojem će

⁷⁵ Fehim Nametak, "Dragocjena građa – Skopski rukopisi bosanskohercegovačke književne tradicije na orijentalnim jezicima", *Odjek*, XXXIX/1986, 1-21.

⁷⁶ Fehim Nametak, "Rukopisna zbirka Habibe Mehmedbašić iz Stoca", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XI-XII, Sarajevo, 1986, 181-200.

⁷⁷ Fehim Nametak, "Najvažniji legati u rukopisnom fondu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, XIII-XIV, Sarajevo, 1987, 7-14.

temeljiti svoja istraživanja, radove i studije o baštini Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima. Rad na katalogizaciji rukopisnog blaga dvije baštinske ustanove, Gazi Husrev-begove biblioteke i Bošnjačkog instituta u Sarajevu rezultat je Nametkovog cjeloživotnog angažmana na otkrivanju i predstavljanju tematski i žanrovski raznovrsnog fundusa čije istraživanje otvara nove mogućnosti sagledavanja sveukupne bosanskohercegovačke književne prošlosti.

Literatura

Lavić, Osman, Muminović, Zilha, "Bibliografija radova prof.dr. Fehima Nametka za period 1967-2001. godina: povodom 60 godina života", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu*, XXI-XXII, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 2003, 311-331.

Orijentalni institut u Sarajevu 1950-2015 / The Oriental Institute in Sarajevo 1950-2015, priredio Aladin Husić, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2015.

Contribution of prof.dr. Fehim Nametak in the presentation of the manuscript heritage of Bosnia and Herzegovina

Summary

This work aims to point out the enormous contribution of one of the most prominent turkologists from Bosnia and Herzegovina, Prof. dr. Fehim Nametak in the research and presentation of the manuscript heritage of Bosnia and Herzegovina. Although during his six-decade-long academic career, Prof. Nametak left an indelible mark on the teaching process and the education of new generations of turkologists, at five different universities, the fact is that his works in the field of Bosniak literature in Oriental languages, especially in Turkish, represent the

basis and guide for future generations of researchers, and as such have a special place and importance for all further research into the cultural and literary history of this area.

Key words: Fehim Nametak, manuscript heritage, Bosnia and Hercegovina, 16th-19th centuries, divan literature, cataloguing